

УДК 355

Т. А. Сутюшев.

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ВДОСКОНАЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ

Висвітлюються проблеми підготовки внутрішніх військ МВС України. Обґрунтовується необхідність створення концепції вдосконалювання їх підготовки, наводяться підходи до її створення.

Ключові слова: підготовка внутрішніх військ, концепція вдосконалювання підготовки внутрішніх військ.

Постановка проблеми. Як відомо, внутрішні війська (ВВ) Міністерства внутрішніх справ України є військовим формуванням, яке призначено для виконання актуальних на сьогодні таких завдань:

- охорона та оборона важливих державних об'єктів, об'єктів матеріально-технічного та військового забезпечення МВС України;
 - супроводження спеціальних вантажів;
 - здійснення пропускового режиму на об'єктах, що охороняються;
 - конвоювання заарештованих і засуджених осіб;
 - охорона підсудних під час судового процесу;
 - переслідування і затримання заарештованих та засуджених осіб, які втекли з-під варти;
 - участь в охороні громадського порядку та боротьба зі злочинністю;
 - участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах, що охороняються;
 - охорона дипломатичних представництв і консульських установ іноземних держав на території України.
- Крім того, ВВ беруть участь у :
- заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності;
 - здійсненні заходів правового режиму надзвичайного стану;
 - охороні вищих посадових осіб держави;
 - виконанні завдань територіальної оборони.

Саме такий перелік завдань був задекларований у Стратегічному оборонному бюлетені України недавно введеним в дію Указом Президента України [1].

Результати нещодавно проведеного оборонного огляду та прийняті нові редакції стратегії національної безпеки України і воєнної доктрини України [2; 3] відображують погляди на виклики, ризики та загрози нашій державі, що оцінюються як високоймовірні, та відповідні шляхи підготовки до них держави в цілому, а також форми і способи адекватного реагування на них її сил сектора безпеки і оборони. Як

відомо, однією з відмінностей проведеного оборонного огляду є акцент на актуальність вибору оптимального способу реагування на загрози у разі максимального використання обмежених ресурсів, тобто перехід до принципу “планування, що ґрунтується на можливостях”. Такі можливості визначаються конкретними рівнями ресурсів сил сектора безпеки і оборони держави, у тому числі й рівнем готовності цих сил до застосування.

У зв'язку з останніми подіями в Україні, які розпочалися наприкінці 2013 р. і продовжуються дотепер (січень 2014 р.), є підстави стверджувати про серйозний характер загроз внутрішній безпеці нашої держави. Значна чисельність активних учасників кризових подій та їх розповсюдженість по території держави дозволяють говорити про можливість розвитку ситуації в Україні за такою схемою: “виникнення внутрішнього політичного конфлікту” – “часткова втрата основ громадського порядку в одному або одночасно у декількох потенційно кризових регіонах (районах, містах) держави” – “екстремальне загострення внутрішнього політичного конфлікту” – “виникнення та ескалація внутрішнього збройного конфлікту (ВЗК)” – “громадянська війна” – “збройний конфлікт (можливо, локальна або регіональна війна) за результатами втручання з будь-якого боку зовнішніх озброєних сил”. Слід зауважити, що за певних обставин черговість перших двох етапів наведеної схеми може бути змінена місцями, а замість шостого етапу може бути реалізоване на договірній основі введення коаліційних (миролюбних) сил. Наведена послідовність форм кризових подій передбачає конкретні форми протистояння протидіючих сторін і відповідно потребує розроблення раціональних форм і способів застосування сил сектора безпеки і оборони нашої держави, у тому числі й ВВ.

Якщо розглядати наведену послідовність кризових подій як цілком реалістичну, то виникає питання про оцінювання готовності відповідних сил і, зокрема ВВ, до раціонального реагування на кожному з

позначених етапів і, можливо, коригування та вдосконалювання процесу підготовки цих сил. Стосовно ВВ зауважимо, що оцінку їх спроможності з раціонального реагування на виникнення та ескалацію кризових подій важко недооцінити, особливо на перших чотирьох етапах наведеної схеми. У зв'язку з цим постають питання щодо вдосконалювання та коригування підготовки ВВ до раціонального реагування на цих пріоритетних для ВВ етапах. Тобто мова, насамперед, йде про необхідність створення концепції вдосконалювання підготовки і, в першу чергу, визначення підходів до її створення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про необхідність суттєвого вдосконалювання процесу підготовки ВВ було розглянуто ще більш як рік тому на рівні командування ВВ. Причиною цього було об'єктивне усвідомлення, насамперед, певної невідповідності існуючої системи підготовки військовослужбовців ВВ сучасним вимогам щодо їх службово-бойових спроможностей, необхідних для виконання конкретного переліку службово-бойових завдань у сучасних умовах. Затверджена наприкінці 2012 р. наказом Командувача ВВ [4] нова на той час програма бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців ВВ МВС України у ході 2013 р. пройшла часткову апробацію і з урахуванням рекомендацій, отриманих з військ, а також матеріалів доповідної записки щодо узагальнення інформації з апробації та експертної оцінки програми, наданих з Академії ВВ МВС України, була доопрацьована і затверджена у новій редакції наказом командувача ВВ наприкінці 2013 р. [5]. Ця програма досить вигідно вирізняється принциповим удосконаленням підготовки поповнення, придатністю для спільного навчання військовослужбовців строкової військової служби та військовослужбовців військової служби за контрактом, спрямованістю змісту саме на зазначений контингент та ін. У той же час слід зауважити, що згадана програма розроблялася, на жаль, без орієнтування на військові стандарти підготовки та концепцію вдосконалювання підготовки ВВ, які на сьогодні не тільки не існують, але й досі не розроблюються. Крім іншого, зміст програми не має достатнього акценту на урахування особливостей службово-бойової діяльності військ у кризових обставинах, що реально склалися наприкінці 2013 р. у декількох місцях України і стали відбиттям умов, притаманних першому етапу наведеної вище схеми, а саме

“часткова втрата основ громадського порядку в декількох місцях України”. Також програма не відбиває акцент на особливостях виконання службово-бойових завдань в умовах й інших етапів зазначеної схеми можливого розвитку кризових подій в Україні.

Щодо професійної (командирської) підготовки офіцерського складу ВВ актуальним напрямом її вдосконалювання є, насамперед, виділення в окремий вид підготовки оперативної підготовки командної ланки Головного управління, управлінь територіальних командувань та військових частин ВВ МВС України з акцентом цієї підготовки на цілеспрямоване набуття відповідними органами управління ВВ оперативних спроможностей для виконання завдань оперативного та оперативнотактичного рівнів. Мова йде про виконання завдань таких рівнів саме в кризових умовах і, в першу чергу, під час здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану, участі у ліквідації надзвичайних ситуацій та проведенні спеціальних операцій. Навчання і відповідні дослідження, які були проведені за останній рік, а також кризові події, що розпочалися наприкінці 2013 р., свідчать про необхідність вдосконалювання оперативної підготовки за рахунок широкого використання такої пріоритетної форми цієї підготовки, як оперативнотактичні поїздки. Окремі пропозиції з цього приводу наведені у виданих останнім часом наукових статтях, наприклад у [6].

Стосовно існуючих концепцій підготовки військ окремо слід зазначити нещодавно розроблену концепцію вдосконалювання підготовки Збройних Сил України. Насамперед, слід відзначити вдалу структуру цієї концепції, яку можна брати за приклад визначення проблем підготовки військ, а також підходів до їх вирішення.

Метою статті є висвітлення проблем підготовки внутрішніх військ та визначення підходів до створення концепції вдосконалювання їх підготовки.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що в основу будь-якої концепції має бути покладена ключова ідея. Ключова ідея концепції вдосконалювання підготовки ВВ повинна відбивати: причини необхідності вдосконалювання підготовки, причини, які на сьогодні заважають її вдосконалюванню, спосіб усунення цих причин, спрямованість удосконалювання підготовки ВВ, шляхи реалізації цієї спрямованості.

Ключовою ідеєю концепції вдосконалювання підготовки ВВ має бути послідовне усунення неповної відповідності існуючої системи підготовки характеру можливих загроз внутрішній безпеці держави на підставі аналізу цієї невідповідності, а також чітко визначеної мети вдосконалювання підготовки ВВ та шляхів її досягнення.

Однією з основних причин неповної відповідності існуючої системи підготовки ВВ характеру можливих загроз внутрішній безпеці, а також і внутрішній воєнній безпеці нашої держави є як відсутність обґрунтованого сучасними аргументами повного переліку реальних завдань, які доведеться вирішувати ВВ, насамперед, в умовах правового режиму надзвичайного стану, за участі у ліквідації надзвичайних ситуацій, так і відсутність повного переліку бойових спроможностей, необхідних ВВ для виконання цих реальних завдань і, в першу чергу, саме у надзвичайних умовах. Перелік завдань ВВ, який визначається діючими правовими документами, а також зміст цих завдань на сьогодні не викликають принципових питань щодо можливості їх виконання в умовах мирного часу за відсутності кризових обставин. У той же час завдання цього переліку вимагають уже зараз суттєвої конкретизації форми та змісту їх виконання у надзвичайних умовах. Наприклад, з урахуванням кризових подій, що розпочалися у Києві наприкінці 2013 р., і завдань, які у зв'язку з цим ставились ВВ, насамперед, слід зазначити, що вони виконувались не у формі спеціальної операції (СО) і тим більш не в умовах правового режиму надзвичайного стану. Проте ці поставлені завдання за формою та змістом не підпадали за своєю метою і під таке завдання з наведеного вище переліку завдань ВВ, як "участь в охороні громадського порядку...". У цілому вони могли кваліфікуватися за своєю метою як "дії зі стабілізації кризової ситуації, що склалася у центрі столиці держави". Тобто завдання ВВ на сьогодні дійсно вимагають конкретизації за формою та змістом у випадку їх виконання в умовах кризових подій, які реально вже сьогодні можуть виникнути і розвиватися саме за наведеною вище схемою. Слід звернути увагу на те, що при реалізації більшості етапів такої схеми виконання завдань ВВ має проходити в умовах правових режимів відповідно до надзвичайного та воєнного станів і, скоріш за все, у формах СО за участю ВВ або спільних операцій ВВ та Збройних Сил (ЗС) України. Форми спільних операцій, залежно від співвідношення у них спеціальних та військових дій, можна буде позначити як

спеціальні, спеціально-військові, військово-спеціальні або військові. Такі операції можуть бути об'єднані у комплекс операцій. У зв'язку з цим уточнені та конкретизовані на випадок кризових подій у державі завдання ВВ вимагатимуть від них певних спроможностей, насамперед, оперативного рівня, які мають забезпечуватися відповідною навченістю військ, визначеною конкретними стандартами їх підготовки. Набуття визначеного конкретними стандартами підготовки рівня навченості військ за сутністю і має бути метою вдосконалювання підготовки ВВ. Слід зазначити, що сьогодні досягненню потрібного рівня навченості ВВ суттєво заважають:

– дещо завищена централізація процесів організації (в основному, у процесі планування) та реалізації заходів підготовки ВВ;

– недосконалість системи визначення реального стану підготовки органів управління та військ, системи контролю цього стану.

Стосовно послаблення впливу першого чинника певну децентралізацію варто здійснити за рахунок надання на сьогодні більших повноважень управлінням територіальних командувань (ТрК) ВВ щодо вивчення і засвоєння своїх зон відповідальності і, насамперед, у формі особистого (на рівні начальника управління ТрК ВВ) планування, організації та проведення регулярних оперативно-польових поїздок.

Що стосується системи контролю підготовки ВВ, то певне підвищення її досконалості забезпечується за рахунок надання цій системі більшої гнучкості і реалістичності в оцінюванні рівня підготовки. Це робиться при подвійній перевірці формувань спочатку власним командуванням, а потім вищою інстанцією з наданням вищим інстанціям більших повноважень щодо раптових незапланованих перевірок.

Тепер стосовно принципів та напрямів удосконалювання підготовки ВВ. Вони достатньо вдало прописані у концепції вдосконалювання підготовки ЗС України і в цілому за формою і змістом є актуальними і достатньо прийнятними для ВВ. З урахуванням певних особливостей ВВ як військової структури основні принципи та напрями підготовки ВВ з них можуть бути такі.

Принципи підготовки ВВ

1. Посилений акцент відповідності спеціальної, бойової й оперативної підготовки завданням, що вирішуватимуть органи військового управління, військові частини ВВ під час здійснення заходів правового режиму надзвичайного стану, участі в ліквідації надзвичайних ситуацій та проведенні спеціальних операцій.

2. Опора бойової спеціальної й оперативної підготовки на визначені стандарти підготовки (критерії, показники, нормативи та ін.).

3. Забезпечення діалектичного зв'язку процесу децентралізації процесу планування і проведення заходів з підготовки ВВ та їх ресурсного забезпечення з централізацією визначення мети підготовки, тобто службово-бойової навченості військ як сукупності знань, умінь та навичок особового складу ВВ.

4. Пріоритетність проведення практичних заходів з підготовки ВВ, їх поєднання з комплексним практичним відпрацюванням (можливо, у формі командно-штабного навчання) декількох оперативних епізодів одночасно не менш як у двох потенційно кризових регіонах (районах) держави.

Напрями підготовки ВВ

1. Оптимізація структури та складових підготовки ВВ за рахунок:

– виділення оперативної підготовки в окремий вид підготовки органів військового управління, а також персонально представників командного та начальницького складу Головного управління, управлінь ТрК та командирів з'єднань і частин ВВ МВС України;

– заміни професійної (командирської) підготовки індивідуальною підготовкою, спрямованою на персональний (конкретний) підхід до підвищення знань і вмінь кожного військовослужбовця;

– відведення навчального часу на практичні форми занять не менш ніж 2/3 від загального обсягу з акцентом реалізації цього часу на підвищення оперативної та тактичної грамотності відповідного офіцерського складу ВВ;

– віднесення бойової служби та виконання спеціальних завдань військовослужбовцями ВВ до заходів бойової та спеціальної підготовки.

2. Удосконалення існуючих та введення нових форм і методів навчання за рахунок:

– стандартизації переліку форм і методів навчання;

– упорядкування застосування спільної і роздільної форм навчання, які використовувати: роздільну форму, в основному, під час проведення індивідуальної підготовки, спільну – у ході підготовки органів військового управління, військових частин і підрозділів;

– посилення акценту на ті форми і методи підготовки, які забезпечують досягнення максимальної злагодженості сил ВВ у складі міжвідомчого тимчасового об'єднаного угруповання військ, яке, на наш погляд, як раціональна організаційна форма сил широко

застосовуватиметься під час кризових подій для відновлення та підтримання внутрішньої безпеки держави;

– введення в практику підготовки органів управління ВВ та оперативної підготовки відповідних начальників і командирів таких пріоритетних форм підготовки, як участь в оперативно-польових поїздках, а також у військово-історичних іграх і військово-історичних поїздках. Такі форми слід реалізовувати як у регіонах (районах), що розглядаються як потенційно кризові на цей час, так і у місцях, де нещодавно вже відбувалися кризові події, які загрожували внутрішній безпеці держави;

– широкого впровадження у підготовку ВВ ситуативно-пізнавального методу як способу реалізації наведених вище пріоритетних форм оперативної підготовки, які дійсно передбачають проведення розгляду й обговорення ймовірних (реальних) дій сил сектора безпеки та оборони держави, ознайомлення з досвідом органів військового управління у внутрішніх конфліктах та ВЗК, а також у ході ведення громадянських війн, які нещодавно у світі відбулись або тривають дотепер.

Наприкінці стосовно вдосконалювання підготовки ВВ слід окремо зауважити про необхідність розроблення та впровадження у процес підготовки ВВ стандартів підготовки і раціональної системи її оцінювання, а також внесення змін до порядку її планування.

Процес розроблення стандартів підготовки ВВ має ґрунтуватися на тих загальних положеннях військової системи стандартизації, що вже розроблені фахівцями Міністерства оборони України стосовно ЗС України як військового формування і можуть бути прийнятними для ВВ, які теж належать до військового формування. Мова йде про ті загальні положення, що торкаються, наприклад, стандартизації в цілому, загальних термінів та визначень, порядку розроблення і реєстрації військових стандартів, вимог до побудови, викладу й оформлення військових стандартів та ін. Щодо стандартів саме підготовки ВВ, на наш погляд, пріоритетним серед них має бути стандарт на потрібний рівень навченості ВВ, який повинен відповідати рівню сучасних загроз та викликів внутрішній безпеці держави, про що вже було згадано вище. Зазначений стандарт має бути забезпечений відповідними стандартами на форми і методи підготовки ВВ, які для них у порівнянні з формами та методами підготовки ЗС України мають певні

особливості, що викликані щоденним виконанням більшістю особового складу ВВ службово-бойових завдань саме способом бойової служби. Виконання службово-бойових завдань способом бойової служби за сутністю можна віднести до певної форми підготовки військ. Тому перевірка навченості органів військового управління, військових частин (підрозділів) ВВ у ході виконання службово-бойових завдань способом бойової служби може бути одним із основних елементів раціональної системи оцінювання підготовки ВВ. Перевірка навченості ВВ має проводитися за відповідними стандартами, які теж сьогодні потребують розроблення на рівні оцінювання (самооцінювання) командиром підрозділу (роты, батальйону), оцінювання командиром бригади (полку, окремого батальйону) або начальником управління ТрК після завершення певного періоду навчання, а також оцінювання командуванням ВВ. Слід зауважити, що таку перевірку військових частин (підрозділів) доцільно було б здійснювати, як у ЗС України у ході і за результатами навчань (тактичних, тактико-спеціальних, командно-штабних) і теж за відповідними стандартами підготовки. У цілому щодо стандартів підготовки ВВ підкреслимо, що їх сукупність має бути окремою складовою концепції вдосконалювання підготовки ВВ.

І нарешті, розглянемо таку складову концепції вдосконалювання підготовки ВВ, як її планування. Як відомо, у ЗС України планування їх підготовки здійснюється на підставі планів їх застосування, які розроблюються на відповідному рівні (наприклад, на стратегічному, оперативнотрагетічному, оперативному) і передбачають порядок їх адекватного реагування (у тому числі й за участю ВВ), в основному, на прояв зовнішніх воєнних загроз. На сьогодні у ВВ плани, подібні до планів застосування ЗС України, не розроблюються. Однак у зв'язку з останніми кризовими подіями в Україні, які виникли і розвивалися достатньо швидкоплинно і за певних обставин ще й сьогодні можуть перейти в жорстке протистояння з можливою реалізацією загроз внутрішній безпеці не тільки у формі ВЗК, а навіть і громадянської війни, актуальність у завчасному плануванні масштабного застосування ВВ з підтримання або відновлення внутрішньої безпеки держави сумнівів, на наш погляд, не викликає. Тому й концепція вдосконалювання підготовки ВВ має відбивати можливість відповідних змін порядку планування підготовки ВВ на випадок наведеного розвитку кризових подій, причому

адекватно до прогнозованого ступеня реалізації загроз внутрішній безпеці України.

З урахуванням перспективної моделі складових сектора безпеки і оборони України, викладеної у [1], порядок планування підготовки ВВ повинен бути пов'язаний з оперативним (функціональним) призначенням чотирьох основних складових ВВ, а саме Територіальних сил правопорядку, Сил оперативного втручання, Сил спеціальної охорони і оборони, Сил забезпечення та підтримки військ, які, можливо, у перспективі будуть включати ВВ. Відповідно до цього доцільно запровадити такий порядок планування підготовки ВВ. Підготовка ВВ у цілому (у складі всіх чотирьох наведених компонент) має спиратися на замисел підготовки ВВ, який затверджуватиме Міністр внутрішніх справ. Замисел підготовки ВВ у цілому має визначатися планами застосування ВВ у масштабі держави в умовах мирного часу (у тому числі й умовах правового режиму надзвичайного стану), а також особливого періоду (в узгодженні з планами застосування ЗС України). Ці плани, насамперед, мають бути пов'язані з так званими потенційно кризовими регіонами держави, де за прогнозами може розпочатися реалізація загроз внутрішній безпеці держави у цілому. Плани підготовки наведених чотирьох складових ВВ повинні спиратися на окремі замисли їх підготовки, які мають затверджуватись командувачем ВВ. Ці окремі замисли підготовки доцільно формувати на підставі відповідних планів застосування основних чотирьох складових ВВ. У випадку підпорядкування Сил оперативного втручання безпосередньо командувачу ВВ наведена схема планування підготовки має зберігатися тільки для них. Водночас планування підготовки решти трьох складових треба буде здійснювати із залученням тих управлінь ТрК, у зоні відповідальності яких дислокуються формування цих складових.

І на останок щодо необхідності узгодження планів підготовки ВВ з відповідними планами підготовки ЗС України на випадок їх сумісних дій. Слід звернути увагу на той позитивний досвід функціонування груп оперативного управління (ГОУ) об'єднаними силами і засобами, що створені свого часу на території Південного Федерального округу Російської Федерації у дванадцяти його суб'єктах [7]. З огляду на те, що в Україні є регіони, райони та окремі міста, які за певними ознаками можна позначити як потенційно кризові, для фахівців ВВ досвід створення та функціонування ГОУ є цікавим, тим більше що одним із завдань цих ГОУ була організація сумісних навчань та

тренувань, тобто питання підготовки об'єднаних сил. З урахуванням такого досвіду доцільно створити подібні групи в Україні з наданням їм, зокрема, функцій, запропонованих у [6], ще й функції планування підготовки. У [6] такі групи позначаються як групи оперативного планування та управління (ГрОПУ), націлені на виконання п'яти основних завдань. Одне з них пов'язане з організацією сумісних навчань так званих об'єднаних сил негайного реагування (створення таких сил пропонується у зазначеній статті) з метою оперативно-тактичного засвоєння своїх зон відповідальності. Додатковим завданням, яке доцільно покласти на ГрОПУ у випадку їх створення, є планування підготовки об'єднаних сил, які могли б бути передані їм в оперативне підпорядкування.

Висновки

1. Підготовка ВВ потребує вдосконалювання на підставі відповідної концепції. Концепція вдосконалювання підготовки ВВ має включати ключову ідею, мету, принципи та шляхи вдосконалювання, що зорієнтовані на досягнення спроможностей ВВ щодо адекватного реагування на можливу реалізацію сучасних загроз внутрішній безпеці держави.

2. Підготовка ВВ має спиратися на відповідні стандарти підготовки, які потребують невідкладного розроблення.

3. З урахуванням масштабів можливої реалізації сучасних загроз внутрішній безпеці держави доцільним є запровадження для органів управління ВВ оперативної підготовки як окремого виду підготовки.

4. Планування підготовки ВВ має здійснюватися на підставі планів їх застосування й урахувати у найближчій перспективі розподіл структури ВВ за оперативним (функціональним) призначенням на чотири основних компоненти.

5. Процес удосконалювання підготовки ВВ має бути узгоджений з відповідним процесом удосконалювання підготовки ЗС України на випадок сумісних дій, насамперед, в особливий період. Сприяти цьому може створення сумісних ГрОПУ.

Список використаних джерел

1. Стратегічний оборонний бюлетень України [Текст] (схвалено Указом Президента України № 771/ 2012 від 29 грудня 2012) // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/771/2012/>
2. Указ Президента України № 389 від 8 червня 2012 р. “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 р. “Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України”” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>
3. Указ Президента України № 390 від 8 червня 2012 р. “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 р. “Про нову редакцію воєнної доктрини України”” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/390/2012>
4. Наказ Командувача внутрішніх військ МВС України № 619 від 29.12.2012 р. “Про затвердження Програми бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців внутрішніх військ МВС України”.
5. Наказ Командувача внутрішніх військ МВС України № 497 від 16.12.2013 р. “Про затвердження Програми бойової та спеціальної підготовки військовослужбовців внутрішніх військ МВС України”.
6. Сутюшев, Т. А. Актуальні питання застосування військової сили держави в інтересах забезпечення її внутрішньої безпеки [Текст] / Т. А. Сутюшев // Честь і закон. – 2012. – № 3. – С. 8–13.
7. Распоряжение Президента Российской Федерации от 2 августа 2004 г. № 352 РПС.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2014 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор І. О. Кириченко, Академія внутрішніх військ МВС України, Харків, Україна